

CHEMISCH WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE NEDERLANDSE CHEMISCHE VERENIGING

INHOUD

	Bladz.		Bladz.
Verhandelingen, Overzichten, Verslagen		Personalia.	265
Dr. W. P. Jorissen, Enige herinneringen aan de oprichting van de Nederlandse Chemische Vereniging voor 50 jaren.	253	Verenigingsnieuws	265
Ir. M. Bongard en Ir. R. C. Schonebaum, Enige theorieën betreffende het geleidingsvermogen van elektrolyt-oplossingen in media van verschillende dieëlectrische constante.		Mededelingen van het Secretariaat. — Contributie 1953. — Secties. — Chemische Kringen. — Commissies.	
Uit Wetenschap en Techniek	262	Mededelingen van verwante verenigingen.	267
Apparaten, Installaties enz.: Drs. J. Boeke, Gebruikers oordelen over pH-meters.		Mededelingen van verschillende aard	267
Boekbesprekingen.	263	Wij ontvingen.	267
Ontvangen boeken.	264	Vraag en Aanbod.	268
Allerlei nieuws op chemisch en aanverwant gebied.	264	Aangeboden betrekkingen.	268
		Gevraagde betrekkingen.	268
		Verbetering.	268
		Agenda van Vergaderingen.	268

Verhandelingen, Overzichten, Verslagen

Enige herinneringen aan de oprichting van de Nederlandse Chemische Vereniging voor 50 jaren.

(15 April 1903)

door W. P. Jorissen

54 : 061.2(492)

Er zal stellig meermalen bij Nederlandse chemici de vraag zijn gerezen, of een chemische vereniging, zoals reeds in verscheidene landen bestond, in Nederland een gewenste taak zou kunnen vervullen. Deze vraag kwam ook uitvoerig ter sprake bij *Jan Rutten*¹⁾ en schrijver dezes op hun avondwandelingen in Rotterdam.

Rutten had in 1896 het diploma van technoloog verworven aan de Polytechnische School te Delft²⁾ en was benoemd tot scheikundige bij de Centrale Guanofabrieken aan het Kralingse Veer. Ik was op 21 October van dat jaar aan de Universiteit van Amsterdam bevorderd tot doctor in de scheikunde. Mijn assistentschap bij Prof. *Franchimont* te Leiden was op 16 October geëindigd en op verzoek van Dr. *Bonno van Dijken*, was ik zijn medewerker geworden in zijn laboratorium en chemisch instituut op de Oostzeedijk te Rotterdam.

Rutten's broeder Gerard³⁾ met wie ik sedert mijn assistentschap te Leiden bevriend was, bracht mij met *Jan* in kennis; dit was het begin van een ongestoorde vriendschap met deze gedurende bijna een halve eeuw.

Bij het bespreken van de mogelijkheid om te komen tot de stichting ener Nederlandse Chemische Vereniging, kwam reeds dadelijk de vraag naar voren, of op een voldoende aantal leden kon worden gerekend. De samenstelling van een adreslijst van

Nederlandse chemici hier te lande en in het buitenland was dus in de eerste plaats nodig en de opneming in een *Scheikundig Jaarboekje*, in navolging van het bestaande *Geneeskundig Jaarboekje*, lag voor de hand.

Wij richtten ons toen tot Dr. *L. Th. Reicher*⁴⁾, scheikundige-botanicus bij de Gemeentelijke Gezondheidsdienst van Amsterdam en hoofd van het daarbij behorende scheikundig laboratorium; *B. A. van Ketel* (later Dr.), apotheker, bacterioloog en scheikundige te Amsterdam^{4a)} en *H. C. Prinsen Geerligts* (later Dr. hon. causa)⁵⁾, directeur van het Proefstation van suikerriet in West-Java te Kagok-Tegal, die hun medewerking gaarne verleenden. Wij overlegden met hen over de samenstelling van de inhoud van het Jaarboekje.

Dit alles geschiedde in de loop van 1897 en de eerste helft van 1898.

In eerstgenoemd jaar stichtte *van Dijken* het „Tijdschrift voor toegepaste scheikunde en hygiëne”, waarvan ik mederedacteur werd. Het telde reeds dadelijk als medewerkers Dr. *H. J. van 't Hoff*, die verbonden was aan de Rotterdamse waterleiding en die in *van Dijken's* laboratorium de bacteriologie vertegenwoordigde en ook *Reicher*. Laatstgenoemde vond ik na het overlijden van *van Dijken* (in 1900) bereid diens plaats in de Redactie over te nemen.

Dit tijdschrift⁶⁾ zou — zoals nader blijken zal —

een voorname rol spelen bij de oprichting der Nederlandse Chemische Vereniging.

Rutten vertrok begin Augustus 1898 naar Amsterdam, waar hij benoemd werd tot scheikundige der Gemeentelijke Gasfabrieken. Maar de inhoud van het Jaarboekje was reeds vastgesteld en de correctie der drukproeven⁷⁾ al een eind gevorderd.

De eerste jaargang (1899) verscheen einde 1898. Opgenomen waren 52 bladzijden tabellen, 90 bladzijden mededelingen van allerlei aard. De adreslijst vermeldde 650 namen (met titel, ambt of betrekking en adres in binnen- en buitenland)⁸⁾.

Deel 2 verscheen in 1901, deel 3 in 1902. Laatstgenoemde jaargang werd medegeredigeerd door Dr. A. J. J. *Van de Velde*, bestuurder van het stads-laboratorium te Gent^{8a)} en droeg daarom als titel „Scheikundig Jaarboekje voor Nederland, België en Nederl. Indië”. Van deze jaargang was de heer D. B. *Centen* de uitgever⁹⁾, die zich ook van de uitgave van het Tijdschrift voor toegepaste scheikunde en hygiëne had verzekerd.

In dat tijdschrift (deel V (1901—1902), blz. 268, 269), verscheen een artikel van de medewerker *Van de Velde*, bovengenoemd, over een „Verbond voor de belangen der toegepaste scheikunde en hygiëne”. De schrijver achtte het niet voldoende, „dat de scheikundige, die bekend is met de toepassingen van de scheikunde en met de samenstelling en vervalsching der voedingsmiddelen, — dat de geneesheer, die als het ware iederen dag getuige is van de velerlei ellende, die uit onkunde voortspruit, — dat de nijveraar, die op de hoogte is van de practijk, — dat de handelaar, die soms blootgesteld is aan bedrog, ieder op zijn gebied afzonderlijk werkzaam zijn”.

Hij oordeelde het van veel hoger belang een samenwerking tot stand te brengen en meende, dat het oprichten van een „Verbond voor de belangen der toegepaste scheikunde en hygiëne” veel zou kunnen „bijdragen om een dergelijke samenwerking tot stand te brengen, — niet alleen in Noord-Nederland, maar ook vooral in België”. Hij achtte het daarbij „verkiezelijk, in plaats van een nieuw orgaan te stichten, met een reeds bestaand samen te werken, namelijk met het Tijdschrift voor toegepaste scheikunde en hygiëne.

Naar aanleiding van dit voorstel, verscheen op blz. 315—317 van dat tijdschrift onder de titel „Eene Nederlandsche Chemische Vereeniging” een schrijven van de medewerker *Jan Rutten*, waarin deze wijst op het bestaan van het „Congres voor openbare gezondheidsregeling” en de werkring van die vereniging. Hij geeft toe, dat daardoor niet voorzien is in de „behartiging der belangen van de toegepaste scheikunde”; te dien opzichte stemt hij in met het voorstel van Dr. *Van de Velde*, doch hij acht het gewenst „toegepaste scheikunde” te vervangen door „scheikunde”.

„Reeds bij de oprichting van het Scheikundig Jaarboekje — zo schrijft hij — werd door eenige der Redactieleden de wenschelijkheid geuit om tot de oprichting van een Nederlandsche Chemische Vereeniging over te gaan”. „Door de samenwerking van Nederland en België — zo voegt hij o.a. hieraan toe — zou de vereniging, zoals ik mij die voorstel, zeer zeker krachtiger worden”.

In zijn antwoord, blz. 317, gedateerd 14 Juni 1902, wijst *Van de Velde* nog op de reeds 15 jaar be-

staande „Association belge des chimistes” en verklaart zich gaarne bereid met collega's de zaak grondig te bestudeeren.

Op blz. 379 verschijnt dan een ingezonden stuk van de medewerker A. *Vosmaer*, technoloog¹⁰⁾, die pleit voor een gezamenlijke aansluiting van technologen en scheikundigen als vakafdeling van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs.

Op dezelfde bladzijde uit *F. L. van Maanen*, chem. cand.¹¹⁾, zijn mening over de te stichten Nederlandse Chemische Vereniging. Deze moet zijns inziens ten doel hebben: het houden van wetenschappelijke vergaderingen, geregeld door afdelingsbesturen; het bevorderen van de kennis der scheikunde onder leken en wel door het houden van populaire voordrachten; en het tegengaan van de stiefmoederlijke bedeling van de scheikunde op gymnasia en andere inrichtingen van onderwijs.

Op blz. 379, 380 volgt weder een artikel van *Rutten*, waarin deze de taak van een te stichten Nederlandse Chemische Vereniging nader omschrijft: het tezamenbrengen van alle Nederlandse scheikundigen, in welke richting zij zich ook bewegen mogen; het houden van samenkomsten op geregelde tijden; het uitgeven van een tijdschrift; de stichting van een adviezenbureau en van plaatselijke chemische leesgezelschappen; de behartiging van de belangen der leden (misstanden uit de weg ruimen); een collectieve verzekering tegen beroepsongevallen; onderzoeken in hoeverre een samenwerking met België en onze koloniën mogelijk is.

In deel VI verschijnen tenslotte de door *Reicher*, *Rutten* en schrijver dezes ondertekende grondbeginselen, volgens welke naar de mening van de opstellers de Nederlandse Chemische Vereniging kon worden opgebouwd¹²⁾.

Deze uiteenzetting was vooraf toegezonden aan alle hoogleraren voor chemie en pharmacie aan onze Universiteiten en de Polytechnische School; bovendien aan talrijke andere Nederlandse chemici. In een „naschrift” werden uit de ontvangen antwoorden een aantal op- en aanmerkingen gepubliceerd.

Daarna volgde op 15 April 1903 te 's-Gravenhage in het Zuidhollands Koffiehuis een vergadering, waartoe zij, die de circulaire hadden ontvangen, waren opgeroepen. Deze goed bezochte bijeenkomst werd geleid door schrijver dezes. *Rutten* nam op zich de notulen te houden. Van hen, die het woord voerden, moge hier genoemd worden Prof. *Aronstein*, die voorstelde, dat de Nederlandse chemici zich zouden aansluiten bij de „Verein deutscher Chemiker”. Dit voorstel werd echter niet ondersteund.

Na een vrij uitvoerige discussie werd door een meerderheid besloten een Nederlandse Chemische Vereniging te stichten.

Op diezelfde avond vergaderden zij, die met de stichting instemden, opnieuw. Tot leden van het eerste Bestuur werden gekozen: *H. Baucke*, T., Prof. Dr. *Ernst Cohen*, Mejuffrouw *Alide Grutterink*, Ap., *J. J. Hofman*, Ap., Dr. *W. P. Jorissen*, Dr. *L. Th. Reicher*, *J. Rutten*, T., Prof. Dr. *F. A. H. Schreinemakers*, en A. *Vosmaer*, T.

Op 23 Mei 1903 werd de eerste bestuursvergadering gehouden. Schrijver dezes, die o.a. in verband met zijn excentrische woonplaats (den Helder) niet het voorzitterschap der vereniging meende te mogen aanvaarden, stelde voor, Prof. *Ernst Cohen*

(Utrecht) te benoemen, hetgeen geschiedde. *Rutten* werd secretaris, *Mejuffrouw Grutterink* penningmeesteresse, *Jorissen*, vice-voorzitter.

Op 4 Juli 1903 volgde de eerste algemene vergadering te Utrecht in het Chemisch Laboratorium der Universiteit. Voorzitter was *Ernst Cohen*. De notulen dezer vergadering zijn opgenomen in deel VI van het Tijdschrift voor toegepaste scheikunde en hygiëne op blz. 370—379. Na een welkomsttoespraak van de voorzitter wordt overgegaan tot de behandeling der concept-statuten, die in de bestuursvergadering van 23 Mei waren opgesteld. Zij worden met geringe wijziging vastgesteld. Aangenomen wordt eveneens het voorstel van de uitgever *D. B. Centen*, als orgaan der Vereniging een weekblad te nemen, het *Chemisch Weekblad*, dat in de plaats zal komen van het Tijdschrift voor toegepaste scheikunde en hygiëne en onder redactie zal blijven van *Reicher* en *Jorissen*, die — in tegengestelling met enige geopperde twijfel — meenden, dat een weekblad mogelijk was. Het zou begin October verschijnen.

Vervolgens wordt overgegaan tot de verkiezing van het Algemeen Bestuur. Bij acclamatie wordt het voorlopige bestuur tot Algemeen Bestuur bevorderd.

Daarna sprak *Ernst Cohen* een rede uit, die in aflevering 1 van het *Chemisch Weekblad* is afgedrukt, gaf zijn collega *P. van Romburgh* een mededeling over getapertja en haar cultuur en demonstreerde eerstgenoemde enige toestellen en preparaten.

Een gezellige maaltijd in *Maison Ockhuysen* besloot deze belangrijke en welgeslaagde eerste algemene vergadering.

Bij haar oprichting telde de Vereniging 150 leden, vermeld in twee lijsten in deel VI, blz. 351, 352 en 379, 380 van het Tijdschrift voor toegepaste scheikunde en hygiëne.

Het eerste deel van het *Chemisch Weekblad* werd afgesloten op 31 December 1904. Het telde 66 afleveringen (tezamen 1046 bladzijden) en bevatte o.a. verhandelingen van *J. H. Abersson*, *J. H. Adriani* en *S. Groshans*, *L. Aronstein*, *S. Arrhenius*, *J. C. Berntrop*, *J. J. Blanksma*, *J. van der Breggen*, *Ernst Cohen*, *G. H. Coops*, *E. Deladrier*, *J. F. Eykman*, *H. C. Prinsen Geerligts*, *P. M. van Haarst*, *D. J. Hissink*, *C. Hoitsema*, *T. S. Hofman*, *H. J. van 't Hoff*, *J. H. van 't Hoff*, *N. G. van Huffel*, *G. van Iterson*, *F. M. Jaeger*, *W. P. Jorissen*, *A. Lam*, *F. H. van Leent*, *P. A. Meerburg*, *E. C. J. Mohr*, *G. K. A. Nonhebel*,

J. Olie Jr. en *E. J. Swaab*, *A. Paoli*, *C. A. Pekelharing*, *J. Pohlmann*, *C. F. van de Poll* en *G. S. de Clercq*, *W. E. Ringer*, *H. W. Bakhuis Roozeboom*, *J. Rutten*, *A. J. Salm*, *H. IJssel de Schepper*, *F. A. H. Schreinemakers*, *B. Sjollema*, *A. Smits*, *A. J. Swaving*, *B. Swaab*, *H. J. Taverne*, *J. C. A. Simon Thomas*, *A. J. J. Van de Velde*, *A. Verwey*, *H. L. Visser*, *L. Weeda*, *B. Wigtersma*, *C. H. Wind* en *H. W. Woudstra*. Het succes kon dus wel bevredigend worden genoemd.

Op 1 September 1904 verscheen deel 5 van het Jaarboekje. Het droeg nu de titel „*Chemisch Jaarboekje* voor Nederland, België en Nederl. Indië 1904—1905, tevens *Jaarboekje der Nederlandsche Chemische Vereniging*." De Redactie was dezelfde als die van de delen 3 en 4.

Als jaarboekje der nieuwe vereniging bevatte het haar statuten en huishoudelijk reglement, de ledenlijst (228 namen tellend) en opgaven over samenstelling van Bestuur, contributie, voordelen verbonden aan het lidmaatschap, verzekeringscommissie, tariefcommissie, een lijst van *chemici-niet-leden*, een lijst van chemische fabrieken, een lijst van tijdschriften en bijzonderheden over de bibliotheken waarin zij aanwezig zijn, een tabel vermeldend van een aantal tijdschriften het jaar van stichting en de nummers der delen overeenkomend met de jaartallen (sedert 1860), een lijst van boeken met opgaaf der bibliotheken, een lijst van de mededelingen verschenen in de vorige jaarboekjes, enige methoden van onderzoek (o.a. arseen) en enige voorschriften.

Zo kon dan einde 1904 worden geconstateerd, dat de Nederlandse Chemische Vereniging een vaste basis had verkregen.

Van haar verdere ontwikkeling en de vooruitgang van de beoefening der Chemie door Nederlandse scheikundigen, kan men zich gemakkelijk op de hoogte stellen door raadpleging van de 49 delen van het *Chemisch Weekblad* en de nog talrijkere (71) van het *Recueil des travaux chimiques des Pays-Bas*, dat sedert 1920 ook tot haar organen behoort.

Over deze en de oudere in Nederland verschenen periodieken schreef *Ernst Cohen* uitvoerig in het *Chemisch Weekblad* van 23 December 1939. Hij wijst er daar op, dat dit weekblad „eene buitengemeen rijke en betrouwbare bron voor den toekomstigen schrijver van eene Geschiedenis der Chemie in Nederland" is.

Leiden, 19 Maart 1953.

1) Zie over Jan Rutten: *Jorissen*, *W. P.*, *Chem. Weekblad* 20, 510 (1923); 36, 781 (1939); 42, 282 (1946).

2) Deze werd in 1905 de Technische Hogeschool (Wet van 22 Mei 1905). In verband hiermede nam het *Chem. Jaarboekje* 5 (1904—1905) de portretten op van Prof. S. Hoogewerff en Prof. L. Aronstein.

3) Dr. G. M. Rutten werd leraar aan de hogere burgerschool en het gymnasium te Leiden.

4) Zie over Lodewijk Theodorus Reicher: *van 't Hoff*, *J. H.* en anderen, *Chem. Weekblad* 5, 517—526 (1908); *Jorissen*, *W. P.*, *ibid.* 42, 90 (1946).

4a) Zie over B. A. van Ketel: *Pharm. Weekblad* 1928, 691 1037.

5) Zie over H. C. Prinsen Geerligts: *Chem. Weekblad* 10, 1078—1080 (1913) en 11, 39, 111 en 179 (1914).

6) Het vervulde voor de toegepaste chemie de plaats van het „Maandblad voor natuurwetenschappen", waarvan de uit-

gaaf in 1898 werd gestaakt. Een volledig exemplaar van dit Maandblad en van het Tijdschrift v. toegepaste scheikunde en hygiëne stond schrijver dezer af aan de Historische Bibliotheek der Ned. Chem. Ver. Deze bibliotheek is aanwezig in het Rijksmuseum voor de geschiedenis der natuurwetenschappen, Steenstraat 1a, te Leiden.

7) Zie *Rutten*, *J.*, *Chem. Weekblad* 18, 603 (1921).

8) De eerste 5 delen en enige latere zijn door schr. dezes afgestaan aan de *Histor. Bibl.* bovengenoemd.

8a) Zie over A. J. J. Van de Velde: *Chem. Weekblad* 47, 841 (1951).

9) Zie over zijn firma *Chem. Weekblad* 25, 321 (1928).

10) Zie over Alexander Vosmaer: *Jorissen*, *W. P.*, *Chem. Weekblad* 42, 371 (1946).

11) Dr. F. L. van Maanen werd leraar aan de Nederl. school v. handel en nijverh. te Enschedé.

12) *Tijdschr. v. toegep. sch. en hyg.* VI, 65—70 (1902—1903).